

De laatste Korhaan van 1995, dus ook voor het laatst uitgebreid aandacht voor onze vogel-van-het-jaar: de putter. Fred van Klaveren verhaalt over het wel en wee van de putter in het najaar.

A.J. van Klaveren

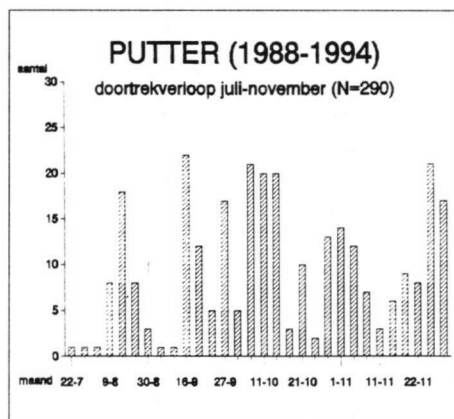
De putter op trek

Als het broedseizoen van de putter bijna voorbij is en de rui is voltooid zwerven groepjes putters rond en verspreiden zich over grote delen van het land. Deze 'voor-trek', welke ook bij de groenling is waar te nemen (van Klaveren 1989), loopt van eind juli tot eind augustus en is vooral in het westen te zien. Vanuit de dichtst bevolkte gebieden trekt de putter naar het oosten en later zuidwaarts, bij de aanvang van de 'echte' najaars-trek (Buurma in SOVON 1987). De putter broedt in Groot-Brittannië en Ierland, tot Midden-Noorwegen en -Zweden, in Finland en Zuid-Rusland, geheel Midden-Europa en in Zuid-Europa tot de eilanden in de Middellandse Zee. In Nederland broedt de soort in het hele land, met de nadruk op het westen en midden. Vanuit de broedgebieden vindt trek plaats van eind augustus tot in december (Sluifers 1975). Diverse auteurs noemen de periode half september tot half november, met een hoofd-trekperiode tussen half oktober en half november. Op ringplaatsen werden de meeste vogels gevangen in oktober (Speek et al 1984). Het archief van de VWG laat tussen 1984 en 1991 een doortrekperiode zien van half september tot eind november. In de jaren 1988-1994 werd de putter op de telpost Corversbos in globaal drie piek-perioden gezien: van begin tot eind augustus (voor-trek), van half september tot eind oktober

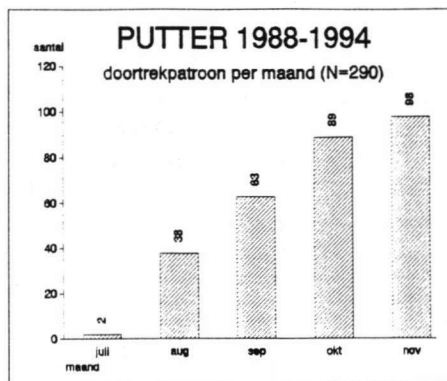
en van eind oktober tot eind november (de feitelijke wegtrek, zie figuur 1). De twee laatste pieken worden ook in Arnhem geregistreerd (Lensink 1985, 1987). De hoofdtrekperiode ligt

mediaan (gemiddeld) op 17/10. In het oosten van het land lijkt de top van de trek later te vallen (eind oktober). De maanden oktober en november leggen het meeste gewicht in de schaal (zie figuur 2). Het Corversbos ligt in het midden van het land en zal dus eerder de toestroom van westelijke putters ontvangen dan oostelijk gelegen telposten. In oudere literatuur wordt aangegeven dat de meeste putters over het oosten van het land trekken (Sluifers et al 1954, 1975). Dit is tegenwoordig waarschijnlijk niet (meer) het geval (SOVON 1987, Speek et al 1984). Britse vogels vliegen naar Frankrijk en Spanje en doen ook Nederland aan. Midden-europese vogels vliegen, over het oosten van het land, ook richting Zuid-Europa. De pieken in september voor het Corversbos hebben waarschijnlijk betrekking op Britse vogels en putters uit West-Nederland (SOVON 1987). Na september

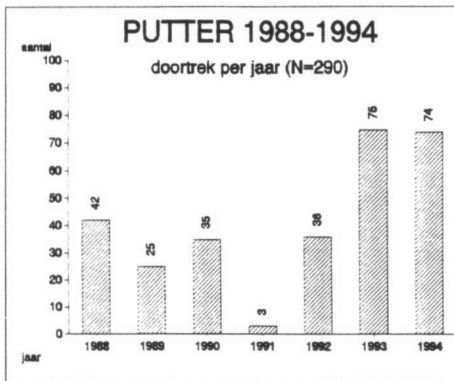

Figuur 1

voor het Corversbos tussen 20 september en 4 november (1988-1994). De top van de trek wordt bepaald door te berekenen wanneer de mediane datum is bereikt (dit is wanneer 50% van het totaal is doorgetrokken). Deze kan per jaar én per telpost verschillen. Voor het Corversbos ligt de 50%-grens op 14 oktober (telperiode 1988-1994). Lensink (1985, 1987) en Schoppers (1991) noemden voor telpost Arnhem voor 1983 23/10, 1986 1/10 en 1990 15/10 als mediaan. De Landelijke Werkgroep Vogeltrekten (LWVT, 1992) verzamelde van 1987 materiaal van 30 telposten en vond de

Figuur 2

Figuur 3

vindt vermenging van Britse, Nederlandse en Oost-Europese vogels plaats. De meeste putters worden in het westen en midden van het land waargenomen. Met name langs de Noord- en Zuidhollandse kust, in Zeeland, langs de westkust van het IJsselmeer en boven Midden-Nederland. Jarenlang onderzoek in Arnhem geeft veel lagere aantallen dan de telpost Corversbos, terwijl in Arnhem veel meer teluren zijn gemaakt. Het aantal doortrekkers is op het Corversbos de laatste jaren sterk toegenomen. Tussen 1988 en 1994 is het aantal bijna verdubbeld (zie figuur 3). In West-Nederland worden vergelijkbare aantallen gezien (LWVT 1987). Alleyn (1971) noemt al een groeiend aantal doortrekkers dat parallel loopt met het groeiend aantal broedparen. In het werkgebied worden de meeste putters in de trektijd gezien in het westen (Vechtstreek) en het noorden (Gooimeerkust). Het trekverloop over de ochtend (Corversbos) verloopt in twee, mogelijk zelfs in drie golven. In de vroege ochtend, van kwartier 1 tot en met 10 (d.i. tot en met twee uur na zonsopgang) vindt vooral trek plaats in de eerste vijf kwartier (zie figuur 4). Na kwartier 10 komt nóg een vrucht putters door. Uitlopers van deze piek zijn tot in kwartier 18 te vinden (kwartier 20 is 4 1/2 uur na zonsop-

gang). Sommige telposten in het land melden een late piek, ná de ochtendtelling (na kwartier 20). In de eerste 10 kwartieren wordt 51% van de putters waargenomen. De rest komt dus daarna, vnl. geconcentreerd rond kwartier 11 tot en met 13 (29% van het totaal). In Arnhem wordt goede trek gezien na kwartier 10, maar ook kwartier 5 tot en met 8 vormen een piek. Koffijberg (1988) vond

ook een top tussen kwartier 11 en 15 (Eemshaven). In Arnhem wordt, evenals in het Corversbos, een vroege inzet van de puttertrek waargenomen (veel putters in de eerste kwartieren). Sluiters (1954) noemt de putter een dagtrekker. Uit tellingen op het Corversbos is dit ook gebleken. Nachttrek wordt niet vermoed; in het eerste kwartier worden nauwelijks putters gezien, zodat er 'snachts geen (of weinig) putters zullen hebben gevlogen. De grootste aantallen worden vanaf de eerste ochtenduren waargenomen, tot ruim drie uur na zonsopgang.

Op de telpost Corversbos vliegt de putter in een richting tussen ZW en WZW. In andere delen van het land wordt ook een ZW-richting aangehouden, met een neiging naar Zuid. In het binnenland, op telposten waar veel geteld wordt (Arnhem), is de richting ook ZW. Langs de kust met name wordt de richting mede be-

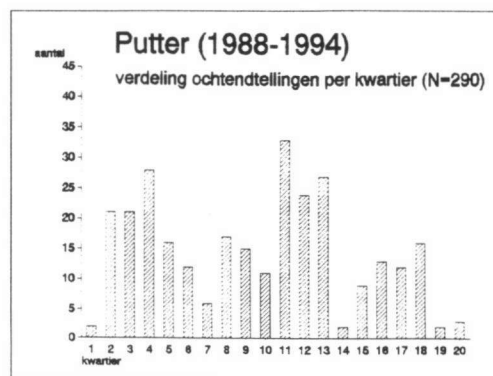
paald door de loop van de kustlijn en van dijken. Putters vliegen altijd naar het Zuiden.

In de vlucht is de putter een echte vinkachtige. Een kogelvormig lichaam, met korte kop (geen nek) en korte staart. De soort is qua bouw te vergelijken met sijs en kneu. De vliegwijze is vinkachtig, regelmatig golvend als vink, zelfs als witte kwikstaart, maar met kortere golven. De vlucht van de sijs is veel onstuimiger; de vlucht van de kneu komt meer overeen. De putter vliegt snel, vrijwel altijd in kleine groepjes (enkele ex.) en meestal frontsgewijs. De staart is kort en gevorkt met scherpe staartpunten. De putter is een bonte vogel. De vleugels zijn zwart met grote, doorschijnende gele vlekken. De buik en de stuit zijn wit. In de vlucht zijn de twee kaneelkleurige borstvlekken vaak goed te zien.

Het geluid van de putter-op-pad klinkt als: pietertepiet, tepiet, of tebieter. Het samenvliegen met andere soorten ('combinatietrek' genoemd) vindt nu en dan (toevallig?) plaats. Combinatietrek is waargenomen met vink, keep, sijs, barmsijs, kneu, rietgors en ijsgors. Allemaal soorten die bijna op dezelfde wijze vliegen als de putter.

Tot zover de herfsttrek van de putter. Inmiddels is het blad van de bomen. We kunnen nu nog even kijken in de enigszins verwaarde en verregende kraamkamers van de broedvogels in ons werkgebied. Tot in december is het mogelijk putternestjes te zoeken. Tijdens de excursie in november naar Ankeveen vonden we twee nesten in twee goudenregens-truiken. Een waardiger nestplaats voor een putter is haast ondenkbaar!

Kijkt u nog even in de Korhanen van dit jaar (Van

Figuur 4

Klaveren 1995 a en b) en zoek dan mee naar nestjes. Wellicht kunnen we met die resultaten, het putterjaar afsluitend, een goede schatting maken van het aantal broedvogels in ons werkgebied. Uw bevindingen graag op waarnemingskaartjes of per brief naar het postadres van de VWG.

Literatuur:

Alleyn, W.F. et al 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Stichting voor Vogelstudie en Vogelbescherming te Utrecht. Van Gorcum en Comp., Assen.

Brouwer, R. 1985. Vogeltrektellingen bij Medemblik. Najaar 1983. Medemblik.

Cottaar, F., E. van Huyssteeden en J. Stuart s.a. Najaarstrek langs de kust van Zuid-Kennemerland in 1982. Vogelwerkgroep Haarlem.

Gasteren, H. van en M. Klemann 1992. Simultaantellingen van zichtbare landtrek

in het najaar van 1987 in Nederland. LWVT, Ubbergen.

Jonkers, D.A., R.A. Kole en J. Taapken 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Avifauna van Het Gooi, de Vechtstreek en de Eempolders. VWG Het Gooi e.o., Hilversum.

Klaveren, A.J. van 1988. Verslag van een proeftelling van vogeltrek over de telpost Corversbos in de herfst van 1987. Vogelwerkgroep Het Gooi e.o., nummer 56. Hilversum.

Klaveren, A.J. van 1989. Verslag van de tellingen van vogeltrek over de telpost Corversbos in de herfst van 1988. Vogelwerkgroep Het Gooi e.o., nummer 65, Hilversum.

Klaveren, A.J. van 1995a. De putter in de winter en lente. Korhaan 29 (1): 13-14.

Klaveren, A.J. van 1995b. De putter in het broedseizoen. Korhaan 29 (2): 45-46.

Koffijberg, K. 1988. Vogeltrek over de Eemshaven in het najaar van 1986. Holwierde.

Lensink, R. en R. Kwak 1985. Vogeltrek over Arnhem in 1983, met een samenvatting over de periode 1981-1983 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal, deel I en II. Arnhem.

Lensink, R. 1987. Zichtbare vogeltrek over Arnhem in 1986. Vogelwerkgroep Arnhem e.o.

Nes, J.G.Th. van en J.E.Sluiters 1954. Vogels trekken over ons land. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.

Schoppers, J. 1991. Zichtbare vogeltrek over Arnhem najaar 1991, met een samenvatting van aantallen over de periode 1981-1990. Vogelwerkgroep Arnhem e.o.

Sluiters, J.E. 1975. Prisma Vogelboek. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Speek, B.J. en G. Speek 1984. Thieme's VogeltrekAtlas. Terugmeldingen van 181 vogelsoorten, verzameld in 301 geografische kaarten. Thieme, Zutphen.